

ўніверсітэта імя П.М. Машэрава Генадзь Антонавіч Арцямёнак, які пайшоў з жыцця ў красавіку 2021 года, і дацэнт той жа кафедры Кацярына Сяргееўна Півавар. Выданне адрасавана школьнікам, але будзе карысным чытачам любога ўзросту, асабліва тым, хто цікавіцца вывучэннем беларускай мовы і культуры. Кніга змяшчае больш за 120 слоўнікавых артыкулаў, размеркаваных па наступных раздзелах: “Традыцыйны побыт беларусаў”, “Свет беларускай прыроды”, “Матчына мова” і “Святочныя традыцыі беларусаў”. Трэба адзначыць, што выданне аздоблена яркімі ілюстрацыямі, што будзе садзейнічаць больш эфектыўнаму засваенню культурнай інфармацыі. У выніку выкарыстання матэрыялаў выдання на занятках замежныя студэнты атрымліваюць новыя культуралагічныя звесткі пра Беларусь, набываюць веды, неабходныя для якаснай камунікатыўнай і пазнавальнай дзейнасці.

Такім чынам, вывучэнне лінгвакультурных адзінак на занятках па беларускай мове як замежнай садзейнічае фарміраванню лінгвакультурнай кампетэнцыі і адпавядае задачам акультурацыі замежных грамадзян у Беларусі.

Літаратура

1. Беларусь : лінгвокультурологічны комплекс : пособие для иностр. студ. / сост. : Л.Н. Чумак [и др.] ; под ред. проф. Л.Н. Чумак. – Минск : БГУ, 2008. – 111 с.
2. Иванова, С.Ф. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў : Лінгвакраіназнаўчы дапаможнік / С.Ф. Иванова, Я.Я. Іваноў. – Мінск : Беларускі Фонд Сораса, 1997. – 262 с.
3. Маслова, В.А. Краткий лінгвокультурологічны слоўнік-справочнік : культурнае прастранства Витебшчыны / В.А. Маслова, С.В. Николаенко. – Витебск : УО «ВГУ им. П. М. Машерова», 2011. – 164 с.
4. С любовью к Беларуси : метод. пособие по русскому языку для иностр. слушателей подготовит. отд. / сост. А.К. Козыро. – Минск : БГУИР, 2009. – 64 с.
5. Традыцыйная культура і побыт беларусаў : для мал. і сярэд. шк. узросту / аўт. тэксту К.С. Півавар, Г.А. Арцямёнак. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2021. – 180 с.

У.І. Коваль (Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны)

АБ ЭТНАКУЛЬТУРНАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ АДНОЙ БЕЛАРУСКА-КІТАЙСКАЙ ФРАЗЕАЛАГІЧНАЙ ПАРАЛЕЛІ

Ключавыя словы: беларуская фразеалогія, сімволіка дзён тыдня, серада, пятніца, кітайская фразеалогія, колеровая сімволіка, жоўты, зялёны.

Беларускі фразеалагізм *серада з-пад пятніцы відаць (вылазіць)* ‘ніжняя вопратка бачная з-пад верхняй’ заслугоўвае ўвагі перш за ўсё таму, што ён адносіцца да ліку этнафразем – нематывавальных устойлівых словазлучэнняў, паходжанне якіх звязана са сферай народнай духоўнай культуры. Акрамя таго, гэты зварот з’яўляецца відавочным эўфемізмам,

з дапамогай якога можна непрама, “прыхавана”, алегарычна ахарактарызаваць далікатную сітуацыю, пры якой у каго-небудзь з прысутных з-пад верхняй вопраткі “выглядае” ніжняе адзенне. Параўн.: *Суседка наша, Карабуціха, да вайны бязладная жанчына, у якой заўсёды серада з-пад пятніцы вылазіла, аказалася практычнаю кабетай* (Л. Арабей) (СФ 2, с. 388); *Ото прыбралася! У цябе, Тэля, серада з-пад пятніцы відаць* (БФ, с. 345); *У нашай акуратніцы відаць серада з-пад пятніцы* (ПП, с. 349); *Акурацістка, што серада з-пад пятніцы відаць* (Высл., с. 32).

Унутраная форма прыведзеных фразем “у першым набліжэнні” ўяўляецца даволі яснай і зразумелай: з’яўленне (“выгляданне”) ніжняга адзення з-пад верхняй вопраткі – такая ж недарэчнасць і такое ж “адхіленне ад нормы”, як і нечаканае з’яўленне ў пэўны дзень тыдня мінулага, папярэдняга дня. Разам з тым, нельга не ўлічваць той факт, што ў сферы традыцыйнай духоўнай культуры дні тыдня надзяляліся багатай і складанай сімволікай, з арыентацыяй на іх звязаны многія абрады, звычаі, павер’і і прыкметы. Так, у беларускай фраземе *як серада на пятніцу (крывіцца, касіцца)* ‘з вялікім незадавальненнем, болем і да т.п.’ проціпастаўленне дзён тыдня звязана з тым, што ў адпаведнасці з царкоўнай традыцыяй, у адпаведнасці з якой серада і пятніца амаль кожнага тыдня лічацца “нішчымнымі” днямі, на працягу якіх забаранялася ўжываць мясную і малочную ежу; пры гэтым у пятніцу пост выконваўся больш строга, чым у сераду, з-за чаго “серада мела падставы “крыўдзіцца”, крывіцца на пятніцу” (ЭСФ, с. 439).

Да ўяўленняў пра пятніцу як пра дзень асабліва строгага посту маюць дачыненне беларускія ўстойлівыя параўнанні: *гарыць як у пятніцу* ‘пра сырыя дровы, якія дрэнна гараць’ (параўнанне з пятніцай выцякае з таго, што пятніца з’яўляецца посным днём, калі печ тапілі не на поўную сілу) (Высл., с. 304); *выскаліў зубы як сабака на пятніцу* ‘пра злоснага, злога чалавека’ (ў гэтым звароце ўтрымліваецца намёк на “незадаволенасць” сабакі пятніцай – посным, “нішчымным” днём, калі яму не даюць мясную ежу) (Высл., с. 298). У посныя дні (ў сераду і ў пятніцу) пазбягалі ладзіць вяселлі, што пацвярджаецца беларускай фраземай *аддаваць (жаніць) замуж хоць у пятніцу* ‘у любы момант, у найбліжэйшы час’ (СФ, с. 288). Параўн. таксама: “Як карова ацеліцца ў пятніцу, то хоць ты яе прадавай, бо мала будзе даваць малака і не будзе з яе ніякай карысці” [9, с. 49].

Варта пры гэтым ўлічваць, што найбольшай сакральнай вагой сярод усіх дзён тыдня надзялялася пятніца, якая (як і серада) ў язычніцкай традыцыі лічылася «жаночым» днём, звязаным з культам багіні Мокашы. Астатнія дні тыдня былі прысвечаны іншым язычніцкім багам: панядзелак – Хорсу, аўторак – Стрыбогу, чацвер – Перуну, субота – Семарглу, нядзеля – Дажбогу [6, с.161–163]. Уласцівая язычніцкаму светапогляду персаніфікацыя дзён тыдня, іх сувязь з рознымі боствамі ў найбольшай ступені праявіліся ў абрадах і павер’ях, якія адносяцца да пятніцы. Характарызуючы этнакультурны змест пятніцы ў палескім народным календары,

С.М. Талстая падкрэслівае: “Практычна кожная пятніца лічылася значным і небяспечным днём. Асабліва старанна выконваліся забароны і прадпісанні ў пятніцу перад святамі, а таксама ў спецыяльна выдзеленыя Вялікую пятніцу, Дзевятуху, Дзесятуху, памінальныя пятніцы і г.д.” [10, с. 202]. Відавочна, на стаўленне да пятніцы як да дня строгіх забаронаў немалы ўплыў аказала і хрысціянства: паводле Евангелля, распяцце Ісуса Хрыста адбылося менавіта ў пятніцу, у сувязі з чым Пятніца (Вялікая пятніца) лічыцца кульмінацыйным днём Страснога тыдня, калі асабліва строга прытрымліваюцца посту.

З комплексам “пятнічных” уяўленняў непарыўна звязаны культ Пятніцы – антрапаморфнай істоты, якая ў выглядзе знешне непрывабнай, суровай жанчыны “кантралюе” выкананне пятнічных забаронаў і жорстка карае тых жанчын, якія займаюцца ткацтвам або прадзеннем. Так, у адным з беларускіх паданняў Пятніца пагражае жанчыне, якая хоць і прала ў пятніцу, але змагла перахітрыць яе: *Разумная ты, маладзіца, што так здзелаць дагадалася; не здзелавай ты гэтага, а аддай мне голая верацёны, я б цябе самую як голае верацяно скруціла да ссушыла. Я святая Пятніца. Глядзі, барані цябе Божа, ні разу ў пятніцу не прадзі* [3, с. 138].

Названыя ўяўленні не маглі не адлюстравацца ў структуры і семантыцы беларускай фраземы *серада з-пад пятніцы відаць* ‘ніжняе адзенне выглядае з-пад верхняй вопраткі’. Цалкам відавочна, што серада ў народных уяўленнях асэнсоўвалася як дзень тыдня, “падначалены” пятніцы, менш значны “па ступені сакральнасці”, чым пятніца. У беларускім паданні міфалагічныя істоты – Серада і Пятніца – звяртаюцца да сустрэтага імі чалавека з пытаннем: які дзень тыдня ён шануе ў большай ступені – сераду ці пятніцу? Селянін пры адказе аддае перавагу пятніцы: *Мабыць жа, пятніцу, бо ў сераду саўсім не посяць. У сераду ўсё ядуць, а ў пятніцу ні прадуць, ні аруць* [3, с. 135–136].

Прыведзеныя звесткі даюць падставу лічыць, што вобразнай асновай для ўзнікнення фразеалагізмаў аналізаванага тыпу з’явілася лагічная схема, у межах якой супрацьпастаўляюцца найбольш сакралізаваныя дні тыдня – серада і пятніца. У гэтых эўфемістычных па свайму характару зваротах захаваліся складаныя, але добра вядомыя жанчынам (асабліва ў мінулым) ўяўленні пра пятніцу як дзень строгіх забарон і прадпісанняў, што, у сваю чаргу, садзейнічала адэкватнаму разуменню далікатнай сітуацыі, пры якой ніжняе адзенне было бачна з-пад верхняй вопраткі.

У якасці тыпалагічнай паралелі для разгледжанага беларускага фразеалагізма можа быць прыведзена кітайскае ўстойлівае словазлучэнне *綠衣黃里* [lǜ yī huáng lǐ] (зьяёнае (таннае) адзенне на жоўтай (дарагой) падшэўцы) ‘нешта нізкае, таннае пастаўлена на месца высакароднага, дарагога’ (КРФС, с. 269), у якім, як і ў папярэднім выпадку, адлюстраваны ўяўленні пра “статусныя” прадметы. Але калі ў славянскіх фраземах супрацьпастаўляюцца дні тыдня, то “логіка” кітайскага фразеалагізма заснавана на супрацьпастаўленні колераабзначэнняў.

Агульнавядомы, у прыватнасці, высокі, “імператарскі” статус жоўтага колеру ў старажытным Кітаі. Параўн. фразеалагізм 黃袍加身 [huáng páo jiā shēn] (*надзець на сябе жоўты халат*) ‘стаць кіраўніком; прыйсці да ўлады; атрымаць высокую пасаду’ (КРФС, с.189). Адзін з найбольш шанаваных культурных герояў Кітая – Хуан-дзі (Жоўты імператар) – “лічыўся ўвасабленнем магічных сіл зямлі, адсюль і яго сувязь з жоўтым колерам лёсавых глебаў” [8, с. 663].

Паводле поглядаў старажытных кітайцаў, вялікая багіня Нюйва не толькі пазбавіла свет ад патопу, але і вылепіла з жоўтай гліны людзей [13, с. 48]. У легендзе часоў дынастыі Хань распавядаецца пра тое, што дух, пасланы з нябёсаў – “пажылы незнаёмец, апрануты ў жоўтае адзенне” – распавёў выдатнаму гісторыку і тэкстолагу Лю Сяну пра таямніцы пяці элементаў светабудовы і растлумачыў некаторыя цяжкія месцы ў старажытных класічных тэкстах [4, с. 149]. Па дадзеных кітайскай фразеалогіі, жоўты колер у кітайскай лінгвакультуры рэалізуе такія жыццёва важныя сімвалічныя значэнні, як ‘шчасце’, ‘паспяховасць’, ‘даўгалецце’, ‘высокія маральныя якасці’, ‘дабрабыт, росквіт’, ‘высакароднасць’ [5, с. 38].

За зялёным колерам у традыцыйнай кітайскай культуры замацаваліся супрацьлеглыя, “сацыяльна зніжаныя” канатацыі, што, у прыватнасці, выразна праяўляецца ў песенным тэксце “Адзенне зялёнага колеру”, уключаным у “Шыцзын” – зборнік старажытных кітайскіх песень і культавых гімнаў. Тэкст уяўляе сабой напоўнены сумам, горыччу і адчаем маналог жанчыны, пакінутай мужам, які аддаў перавагу сваёй наложніцы. Звяртаючыся да мужа, гераіня алегарычна выкарыстоўвае для выражэння сваіх пачуццяў “колеравую” апазіцыю: сацыяльна “нізкая” зялёная верхняя вопратка мужа, якая сімвалізуе саперніцу, супрацьпастаўлена падшыўцы з прыгожага жоўтага шоўку, які з’яўляецца сімвалам, увасабленнем яе самой. У каментарыі да гэтага песеннага тэксту адзначаецца, што ён уяўляе сабой “скаргі жонкі на мужа, які аддаў перавагу наложніцы, што гэтак жа не пасуе яму, як і нашэнне зялёнай вопраткі па-над жоўтай» [12, с. 316]. Прывядзём для ілюстрацыі першыя два куплеты гэтай песні ў перакладзе А. А. Штукіна:

Одежда на вас зеленого цвета,

Вы желтый мой шелк для подкладки избрали.

Печаль моего одинокого сердца –

О, где же конец постоянной печали?

Супруг мой, одежду зеленого цвета

На желтой сорочке вы носите всюду.

Печаль моего одинокого сердца –

О, как же тоску и печаль позабуду? [12, с. 38].

Відавочна, што адлюстраваны ў гэтым тэксце вобраз – нашэнне зялёнага адзення па-над жоўтым як сімвал неапраўданай перавагі горшага над лепшым – такі ж алегарычны, як і выкарыстанне дзён тыдня для ацэнкі

знешняга выгляду жанчыны, у якой ніжняе адзенне бачнае з-пад верхняй вопраткі. Да таго ж, як і беларускі фразеалагізм, кітайскі зварот вызначаецца відавочнай “жаноккасцю”: у абодвух выпадках звяртаецца ўвага на дэталі знешняга выгляду, у прыватнасці – на “няправільнасць” вопраткі.

У сувязі з разглядам сімволікі колераабзначэння *зялёны* як кампанента кітайскіх ўстойлівых словазлучэнняў мэтазгодна спыніцца на характарыстыцы ўнутранай формы фразеалагізмаў *戴绿帽子* [dài lǜ mào zi] (*надзець зялёную шапку*) ‘наставіць рогі, здрадзіць мужу’ [7] і *给丈夫戴绿帽子* [gěi zhàng fū dài lǜ mào zi] (*надзець зялёную шапку на мужа*) ‘зрабіць мужа раганосцам’ [11, с. 41].

Паходжанне прыведзенага выразу звязана з існаваўшым у старажытным Кітаі законам, у адпаведнасці з якім “патрабавалася ад прастытутака, іх мужоў і мужчын, якія знаходзяцца з імі ў сваяцтве, насіць зялёныя галаўныя ўборы» [2], каб гэтыя людзі знешне адрозніваліся ад “прыстойнага” насельніцтва. Можна выказаць меркаванне, што дадзеныя ўстойлівыя словазлучэнні ўтварыліся на базе выразу *绿头巾* [lǜ tóu jīn] (*зялёная галаўная хустка*) ‘пра “рогі”, настаўленыя ашуканаму мужу’ [1, с. 821], паколькі ў старажытным Кітаі мужчыны насілі менавіта хусткі, канцы якіх завязваліся на патыліцы.

Выразны прыклад выкарыстання ў тэксце фразеалагізма *зялёная хустка* ў значэнні ‘галаўны ўбор мужчыны, які дэманструе статус ашуканага мужа’, сустракаем у зборніку Пу Сунліна “Апавяданні Ляо Чжэя пра незвычайнае”. Мужчына, які па службе часта бываў у ад’ездзе, нечакана выкрыў жонку ў блудзе і, раззлаваўшыся, па жорсткіх законах таго часу загадаў ёй павесіцца. Жонка пагадзілася, але папрасіла дазволу памерці прыбранай, і муж ёй гэта дазволіў. “Нарэшце жонка выйшла да мужа, ззяючы ўпрыгожваннямі, пакланілася яму і сказала, ледзь стрымліваючы слёзы: “Гаспадар мой, няўжо ты і сапраўды дапусціш, каб твая раба памерла?” Спачатку абражаны муж “з грозным і надзьмутым выглядам цыкнуў на яе”, але потым, вырашыўшы, што лепш насіць зялёную хустку, чым быць вінаватым у заўчаснай і трагічнай смерці жонкі, усё ж праявіў разважлівасць і велікадушнасць: “Ну добра, вярніся! Зялёная хустка на галаве наўрад ці можа да смерці раздушыць мяне!”

Пра негатыўнасць зялёнага колеру ў кітайскіх традыцыйных уяўленнях сведчыць і яго дачыненне да “піцейнай” сферы. Напрыклад, у тэкстах класічнай кітайскай паэзіі сустракаецца ўстойлівае словазлучэнне *зялёны вінны сцяг* як метанімічнае абзначэнне піцейнай установа. Параўн. урывак з верша паэта Доу Шунсяна (дынастыя Тан) “Летняй ноччу размаўляю са старэйшым братам”: *С тобою завтра распрошусь у моста, на реке, / И на зелёный винный флаг взор обращаю в тоске*. У каментарыі перакладчыка да гэтага фрагмента адзначаецца: “Сцягі з іерогліфам 酒 [jiǔ] (віно), умацаваныя на высокіх бамбукавых шастах, звычайна ўпрыгожвалі

піцейныя ўстановы, паказваючы правільны кірунак старым і новым кліентам”. Параўн.: бел. *зьялены змей* ‘гарэлка’, ‘п’янства’ (СФ 1, с. 503); рус. *зеленый змий* ‘алкаголь, спіртныя напоі’; ‘п’ягства’; *напиться до зеленого змия (змея)* ‘напіцца да апошняй ступені, да галюцынацый’ (БСРП, с. 256).

Прыведзены матэрыял, такім чынам, наглядна ілюструе магчымасць вывучэння беларуска-кітайскіх тыпалагічных паралеляў у галіне фразеалогіі з улікам універсальнасці ўзнікнення і функцыянавання фразеалагізмаў у генетычна розных мовах і культурах.

Літаратура

1. Большой китайско-русский словарь: В 4 т. / Под ред. проф. И. М. Ошанина. – М.: Наука, 1984. – Т. 3. – 1104 с.
2. Большой китайско-русский словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bkrs.info/slovo.php?ch=%E6%88%B4%E7%BB%BF%B8%90>. Дата доступа: 19.01.2022.
3. Легенды і паданні // Склад. М. Я. Грынблат, А. І. Гурскі; рэд. тома А.С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1983. – 544 с.
4. Лёве, Майкл. Китай династии Хань. Быт, религия, культура / пер. с англ. С. Федорова / Майкл Лёве. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2005. – 224 с.
5. Лю, Юйхуэй. Культурные коннотации жёлтого цвета в китайской культуре / Ян Хайюнь, Ян Хайюнь // International Journal of Humanities and Natural Sciences. Vol. 6–1(45). – 2020. – С. 38–41.
6. Мокиенко, В. М. Образы русской речи: историко-этимологические очерки фразеологии / В. М. Мокиенко. – 2-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 464 с.
7. Надеть зелёную шапку – рога наставить [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://pikabu.ru/story/nadet_zelyonuyu_shapku__roga_nastavit_4687344. Дата доступа: 25.06.2019.
8. Рифтин, Б.Л. Хуан-ди / Б.Л. Рифтин // Духовная культура Китая : энциклопедия : в 5 т. / гл. ред. М.Л. Титаренко ; Ин-т Дальнего Востока [Т. 2 :] Мифология. Религия / ред. М.Л. Титаренко и др. – М. : Вост. лит., 2007. – С. 663–665.
9. Сержпутоўскі, А. К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў: Беларуская этнаграфія ў доследах і матэрыялах. Кн. VII / А. К. Сержпутоўскі. – Менск: Бел. АН, 1930. – 383 с.
10. Толстая, С. М. Полесский народный календарь / С. М. Толстая. – М.: Индрик, 2005. – 600 с.
11. Чжан Чань. Эвфемизмы сексуальных отношений в русском и китайском языках / Чжан Чань // Известия Волгогр. гос. пед. ун-та. Серия «Филологические науки». – 2011. – № 10 (64). – С. 38–42.
12. Шицзин: Книга песен и гимнов / Пер. с кит. А. Штукина; Подгот. текста и вступ. сл. Н. Федоренко; Коммент. А. Штукина. – М.: Худож. лит., 1987. – 351 с.
13. Юань, Кэ. Мифы древнего Китая. Пер. с кит., послесловие Б.Л. Рифтина. Худож. Л. П. Сычев / Юань Кэ. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987. – 527 с.

Прынятыя скарачэнні

- БСРП – Мокиенко, В.М. Большой словарь русских поговорок / В.М. Мокиенко, Т.Г. Никитина. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа-Групп», 2007. – 784 с.
- БФ – Янкоўскі, Ф. М. Беларуская фразеалогія: Фразеалагізмы, іх значэнне, ужыванне / Ф. М. Янкоўскі. – Мінск: Выш. школа, 1968. – 451 с.

Высл. – Выслоўі / [Склад., сістэм тэкстаў, уступ. арт. і камент. М. Я. Грынבלата. Рэд. тома А. С. Фядосік]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – 520 с.

КРФС – Готлиб, О. М. Китайско-русский фразеологический словарь. Около 3500 выражений. 2-е изд., стереотип / О.М. Готлиб, Му Хуаин. – Иркутск : Изд-во ИГУ, 2019. – 596 с.

ПП – Прыказкі і прымаўкі ў дзвюх кнігах: Рэд. А. С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка. – Кн. 2. – 1976. – 616 с.

СФ – Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў. У 2 т. Т. 1: А–Л; Т. 2: М–Я / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.

ЭСФ – Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск.: БелЭн, 2004. – 448 с.

В.А. Маслова (Витебский государственный университет имени П.М. Машерова)

«ВПЕРЕД К ГУМБОЛЬДТУ» КАК ДОМИНАНТА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ НАУКИ О ЧЕЛОВЕКЕ И ЕГО ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: философия языка, духовные смыслы, миропостижение, энергичность.

Карл Вильгельм фон Гумбольдт (Humboldt) (1767–1835) разработал целостную концепцию лингвистики. Он не только основатель лингвистической философии языка, но и теоретического языкознания, а также выдающийся филолог, философ, историк, дипломат и государственный деятель. В 1809 году он основывает Берлинский университет, который сейчас носит имя братьев Гумбольдтов. В 1810 году он избирается членом Берлинской Академии наук. В 1810–1818 гг. осуществляет дипломатическую деятельность в Вене, Праге, Париже, Лондоне.

После оставления государственной службы (1819) Гумбольдт всецело посвящает себя интенсивным изысканиям в области филологии, лингвистики и философии языка. Гумбольдт развивает свою концепцию языка на основании философско-сопоставительного и культурно-исторического изучения громадного числа языков разных языковых семей. Помимо европейских языков, многими из которых он владел в совершенстве, предметом его рассмотрения становятся коптский, древнеегипетский, китайский и японский языки, санскрит, а также малайско-полинезийские языки и индейские языки Америки.

В эти годы были созданы практически все его основные работы в области теории и философии языка: «О сравнительном изучении языков применительно к различным эпохам их развития» (1820), «О возникновении грамматических форм и их влиянии на развитие идей» (1820–1822), «Опыт анализа мексиканского языка» (1821), «Характер языка и характер народа» (1822) и др. Он писал в них о «философичности» самого языка как